

МЕДІАЦІЯ У ВРЕГУЛЮВАННІ ЦИВІЛЬНИХ СПОРІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІЗ СУДОВИМ ПРОВАДЖЕННЯМ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС

MEDIATION IN CIVIL DISPUTE RESOLUTION: A COMPARATIVE ANALYSIS WITH COURT PROCEEDINGS ON THE EXAMPLE OF UKRAINE AND EU COUNTRIES

Матвійчук М.А., д.філос. у гал. права, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін імені Василя Попелюшка
Національний університет «Острозька академія»

Максимчук О.О., викладач кафедри теорії та історії держави і права
Національний університет «Острозька академія»

Дана стаття присвячена дослідженню ефективності медіації як альтернативного способу врегулювання цивільних спорів у порівнянні з судовим провадженням на прикладі України та країн Європейського Союзу.

З'ясовано, що у зв'язку із набранням чинності Закону України «Про медіацію» у 2021 році та відповідних змін до Цивільного процесуального кодексу України в Україні створено сприятливі умови для врегулювання цивільно-правових конфліктів шляхом медіації, при чому на будь-якій стадії судового процесу. Однак, попри усі переваги медіації порівняно із судовим вирішенням спору, дослідження показує, що медіація досі не набула масової популярності в українському суспільстві. Основною причиною цього є недостатня обізнаність населення, представників правничих професій про сутність медіації, її переваги (економія часу й коштів, збереження конструктивних відносин, конфіденційність, гнучкість рішень тощо) та можливості застосування. Це приводить до того, що багато спорів, які могли б бути вирішені мирно, без звернення до суду, все ще надходять до надмірно перевантаженої справами вітчизняної судової системи.

У статті приділено увагу порівняльному аналізу європейського досвіду медіації, зокрема в таких країнах як Італія, Польща та Німеччина. Ці країни успішно запровадили механізми обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей з медіатором та/або обов'язкової медіації для певних категорій цивільних спорів. Доведено, що такі підходи значно підвищують рівень використання медіації, розвантажують судову систему та забезпечують більш швидке ефективне вирішення цивільних справ.

Окремо зазначено увагу на проблемі відсутності єдиного реєстру медіаторів в Україні, що ускладнює пошук кваліфікованих фахівців та знижує довіру до інституту медіації загалом. Пропонується запозичити досвід Болгарії та створити єдиний державний реєстр медіаторів, що сприятиме легітимізації професії, підвищенню якості послуг та спрощенню вибору надавача послуг медіації для споживачів.

Ключові слова: альтернативне врегулювання конфліктів, медіація, медіатор, медіаційна угода, реєстр медіаторів, судове провадження, цивільний спір, Європейський Союз.

This article is devoted to researching the effectiveness of mediation as an alternative method of resolving civil disputes compared to court proceedings, using Ukraine and European Union countries as examples.

It has been established that, in connection with the entry into force of the Law of Ukraine "On Mediation" in 2021 and the corresponding amendments to the Civil Procedure Code of Ukraine, favorable conditions have been created in Ukraine for the settlement of civil law conflicts through mediation at any stage of the judicial process. However, despite all the advantages of mediation compared to court settlement of disputes, research shows that mediation has not yet gained widespread popularity in Ukrainian society. The main reason for this is insufficient awareness among the general public and legal professionals about the nature of mediation, its advantages (saving time and money, preserving constructive relationships, confidentiality, flexibility of decisions, etc.) and its potential applications. This leads to many disputes that could be resolved peacefully, without resorting to court, still ending up in the domestic court system, which is already overburdened with cases.

The article focuses on a comparative analysis of European mediation experience, particularly in countries such as Italy, Poland, and Germany. These countries have successfully introduced mechanisms for mandatory information and assessment meetings with a mediator and/or mandatory mediation for certain categories of civil disputes. It has been proven, that such approaches significantly increase the use of mediation, relieve the burden on the judicial system, and ensure faster and more effective resolution of civil cases.

Special attention is paid to the problem of the lack of a single register of mediators in Ukraine, which complicates the search for qualified specialists and reduces trust in the institution of mediation in general.

It is proposed to borrow from Bulgaria's experience and create a single state register of mediators, which will contribute to the legitimization of the profession, improve the quality of services, and simplify the selection of mediation service providers for consumers.

Key words: alternative conflict resolution, mediation, mediator, mediation agreement, register of mediators, court proceedings, civil dispute.

Постановка проблеми. Впродовж останніх років, особливо з набуттям чинності Закону України «Про медіацію», медіація як альтернативний спосіб врегулювання спору набуває значного поширення при вирішенні цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних та, навіть кримінальних справ, де медіація є однією із форм відновного правосуддя. Своєю ефективністю, медіація як альтернативний спосіб врегулювання спорів довела в різних країнах світу та в Україні, зокрема.

Вбачається, що попри весь спектр можливих правовідносин, саме цивільні правовідносини в силу свого різноманіття та диспозитивності є найбільш сприятливими для застосування медіації. Тим не менше, стверджувати про неабияку популярність або «масовість» її обрання сторонами конфлікту у порівнянні із судовим розглядом у справах, де це допустимо та раціонально, ми не можемо.

Безумовно, першопричиною цього є низька обізнаність населення про існування такої примирної процедури як медіація, зокрема й про особливості її проведення, можливість застосування у конкретному випадку, її переваги у порівнянні з судовим провадженням тощо.

Тому, з огляду на наведене, актуальним на сьогодні є дослідження розширених можливостей учасників конфлікту для альтернативного врегулювання спорів, зокрема шляхом використання такого інструменту як медіація. Адже саме медіація дозволяє не лише у мирний спосіб позбутися першопричин виникнення конфлікту та зберегти існуючі конструктивні відносини між сторонами, а й створює сприятливі умови для зародження нових, майбутніх продуктивних партнерських відносин між вже колишніми учасниками конфлікту.

З набуттям чинності 15.12.2021 року Закону України «Про медіацію» дослідження ефективності використання медіації у врегулюванні спорів, зокрема цивільних на прикладі країн ЄС суттєво актуалізувалися. Вказане обумовлено необхідністю гармонізації вітчизняного законодавства у сфері забезпечення доступу до правосуддя з урахуванням стандартів та позитивної практики Європейського Співтовариства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості правового регулювання медіації як соціального та правового інституту альтернативного врегулювання спорів, в т.ч. цивільних, викликали стійкий інтерес серед дослідників різноманітних наукових сфер, зокрема Н. Бондаренко-Зелінської, У. Воробель, О. Костюченко, Н. Мазаракі, С. Мирзи, Л. Романадзе, С. Сергєєвої, Ю. Сергєєва та ін., а аналізу практичного досвіду застосування медіаційної процедури та тенденцій її розвитку в країнах ЄС приділено значну увагу в працях М. Хлистік, Н. Ю. Контор, Н. Бондарчук, К. Платоновой, Т. Степаненко та ін. Однак, не зважаючи на це, комплексне дослідження ефективності медіації у врегулюванні саме цивільних спорів на прикладі країн Європейського Союзу, які вже мають позитивний досвід її впровадження, застосування та удосконалення, залишається актуальним і донині.

У зв'язку з наведеним, **метою даної статті** є дослідження особливостей застосування медіації при вирішенні цивільно-правових конфліктів у порівнянні із судовим провадженням в Україні та країнах ЄС, виявлення можливих недоліків законодавства про медіацію в Україні та розробка пропозицій щодо його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Правові засади та порядки проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою визначені Законом України «Про медіацію» № 1875-ІХ від 16.11.2021 (далі – Закон України «Про медіацію»), відповідно до п. 4 ст. 1 якого медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Норми зазначеного закону в сукупності з іншими нормами цивільного процесуального законодавства, які аналізуватимуться у даній статті, створюють міцну основу для побудови стійкої моделі медіації, та можливостей її ефективного застосування нарівні із судовим розглядом різних категорій цивільних справ.

Варто відзначити, що на сьогодні цивільне процесуальне законодавство України є дуже сприятливим до примирення сторін конфлікту. Зокрема, сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу (і це є її безумовною перевагою). Результат домовленості сторін може бути оформлений мировою угодою (ч. 7 ст. 49 ЦПК України); під час розгляду справи по суті суд сприяє примиренню сторін (ч. 5 ст. 211 ЦПК України); передбачено певне стимулювання до примирення у вигляді можливості повернення частини сплаченого судового збору. Так, зокрема, згідно з ч. 1, 2 ст. 142 ЦПК України у разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем до початку розгляду справи по суті суд у відповідній ухвалі чи рішенні у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову, а в разі якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації – 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову.

У разі укладення мирової угоди, відмови від позову, визнання позову відповідачем на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку суд у відповідній ухвалі у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення скажнику (заявнику) з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого ним при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги, а в разі якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації – 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги [2].

У підготовчому провадженні законодавець зобов'язує суд серед іншого з'ясувати, чи бажають сторони провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації (п. 2 ч. 2 ст. 197 ЦПК України), якщо сторони виявляють бажання провести медіацію, то суд може оголосити перерву (п. 5 ч. 5 ст. 198 ЦПК України), а у разі звернення обох сторін з клопотанням про зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації суд зобов'язаний зупинити провадження у справі на час проведення медіації, але не більше дев'яноста днів з дня постановлення судом ухвали про зупинення провадження у справі (п. 4¹ ч. 1 ст. 252, п. 3¹ ч. 1 ст. 253 ЦПК України) [2].

Які ж наслідки має проведена процедура медіації? Наступні:

- Суддя враховує положення угоди при винесенні рішення;
- Позивач може відмовитися від позову або подати заяву про залишення позову без розгляду;
- Відповідач може визнати позовні вимоги повністю або частково;
- Сторони спору можуть укласти мирову угоду та подати її на затвердження суду, якщо сторони спору не дійшли згоди в процесі медіації – суддя продовжує розгляд справи [3].

Безперечно, допоки в Україні не сформована культура мирного врегулювання спорів існує досить багато спорів, що могли би бути вирішені сторонами мирно, в тому числі й за допомогою медіації, проте вирішуються натомість в судовому порядку [4, с. 22].

Незважаючи на наявність такого сприятливого правового середовища для позасудового вирішення конфліктів в Україні самі процедури примирення в тому числі й шляхом застосування медіації на сьогодні не набули масової популярності. За даними Єдиного державного реєстру судових рішень з моменту набрання чинності Закону України «Про медіацію» (понад три з половиною роки) суди виносили ухвали про зупинення провадження у цивільних справах для вирішення конфлікту за допомогою медіації всього лише 19 разів, з яких клопотання сторін було задоволено лише 14 раз. Це справи зокрема:

про стягнення заборгованості: ухвала Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області у справі № 373/509/24 від 20.05.2024 [5]; ухвала Шацького районного суду Волинської області у справі № 170/48/24 від 25.10.2024 [6]; ухвала Селидівського міського суду Донецької області у справі № 242/5771/21 від 07.07.2023 [7]; ухвала Франківського районного суду м. Львова у справі № 465/6094/23 від 19.12.2023 [8]; ухвала Печерського районного суду м. Києва у справі № 757/29628/22-ц від 26.10.2023 [9]; ухвала Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області у справі № 740/5192/23 від 12.10.2023 [10]; ухвала Київського районного суду м. Харкова у справі № 953/6594/22 від 20.02.2023 [11];

про розірвання шлюбу: ухвала Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області у справі № 373/903/24 від 18.06.2024 [12];

про відібрання дитини у матері: ухвала Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області у справі № 373/233/24 від 21.05.2024 [13];

про визнання права власності на майно: ухвала Шацького районного суду Волинської області у справі № 170/48/24 від 25.10.2024 [14];

про поділ майна подружжя: ухвала Жовківського районного суду Львівської області у справі № 444/2986/22 від 08.05.2023 [15]; ухвала Христинівського районного суду Черкаської області у справі № 705/3026/17 від 12.03.2024 [16];

про визнання незаконним та скасування рішення, скасування державної реєстрації та усунення перешкод у користуванні майном: ухвала Галицького районного суду м. Львова у справі № 461/1675/22 від 29.03.2023 року [17];

про визначення місця проживання малолітніх дітей: ухвала Жовківського районного суду Львівської області у справі № 444/3138/22 від 08 травня 2023 року [18].

При цьому, як свідчить статистика, найбільша кількість спроб вирішення конфліктів за допомогою медіації у судовому провадженні в цивільних справах припадає на наступні категорії спорів: спори, про стягнення заборгованості, спори про захист права власності та спори які виникають із сімейних відносин.

Безумовно, медіація є необхідною у врегулюванні тих конфліктів, у яких вкрай важливо зберігати і розвивати майбутні дружні партнерські відносини. Це зокрема, можуть бути, не лише договірні відносини, а й позадоговірні, скажімо, відносини з відшкодування шкоди, спадкові, сімейні, у яких сторонам завжди важливо не лише зберігати та підтримувати в майбутньому дружні відносини, а і дбати про власну репутацію.

Варто зауважити, що державою було здійснено певні кроки у напрямку розширення можливостей позасудового врегулювання спорів в тому числі і цивільних. Так у Стратегії розвитку системи правосуддя на конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженій Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021 у п. 4.1.5. Щодо розвитку альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів було передбачено встановлення для окремих, визначених законом, категорій справ обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів з використанням медіації та інших практик; а також запровадження та розвиток інституту медіації. Фактично, було визнано необхідність розвитку медіації в контексті забезпечення доступу до правосуддя, підвищення інвестиційної привабливості України і зняття соціальної напруги в суспільстві. Однак, зазначена Стратегія через низку причин була виконана лише частково [19]. У новій Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2024–2029 роки (яка поки не є представлена у повній редакції) серед іншого заплановане укрупнення мережі місцевих судів, з метою приведення її у відповідність до нового адміністративного устрою. План укрупнення поки не представлений, але зменшення кількості судів неодмінно призведе до погіршення територіальної доступності правосуддя для населення [20] і перенавантаження судів, тривалі терміни розгляду справ тощо.

Саме тому, наразі видається доцільним для окремих категорій справ, а особливо тих, у яких важливим є збереження дружніх відносин та репутації сторін, передбачити обов'язковий порядок досудового врегулювання спорів з використанням медіації або ж проведення інформаційно-оціночних зустрічей сторін конфлікту з медіатором. Для прикладу, як це має місце в Італії, де з 2011 року було запроваджено обов'язкову медіацію у всіх справах щодо речових прав (відстань між будівлями, сервітути тощо); поділ майна; спадкування; шлюбних договорів; договорів оренди; безоплатного надання в користування (на підставі нотаріально посвідченого акту); оренди виробничих установ; договорів страхування, банківських і фінансових договорів. Спори, що виникають у зв'язку з кондоміні-

уму і відшкодування збитків водного сполучення та на дорозі, також віднесені до цієї групи [21, с. 117–118]. Чи, наприклад, у Польщі існують вимоги законодавства щодо обов'язкового направлення трудових спорів на процедуру медіації, і лише потім у разі негативного результату вони можуть стати предметом судового розгляду [22].

Цікавим у даному напрямку є досвід Німеччини, де федеральні землі наділено правом самостійно запроваджувати законодавчі механізми, які передбачають обов'язкові процедури альтернативного врегулювання спорів, участь в яких є обов'язковою передумовою судовому розгляду. Якщо позивач ігнорує вимогу обов'язкового альтернативного врегулювання спору, суд відхиляє позов як передчасний. При цьому федеральний законодавець навмисно не деталізував процедури, оскільки мав на меті заохотити різні альтернативні підходи до її реалізації. На сьогодні обов'язкова медіація в Німеччині запроваджена в окремих землях. У разі якщо сторони її не провели, то суд позовну заяву у даній справі визнає неприйнятною.

Так, у Баварії, Бранденбурзі, Гессені, Саарській землі та Шлезвіг-Гольштейні медіація обов'язкова у справах на суму до 600–750 євро (дрібні справи). У Нижній Саксонії обов'язкова медіація застосовується лише у справах щодо сусідства, наклепу та претензій відповідно до розділу 3 Загального закону про рівне поводження. У Саксонії-Анхальт використовується обов'язкова медіація у справах між сусідами [4, с. 16].

Аналізуючи перспективи подальшого розвитку медіації, у необхідності не лише запровадження обов'язкової медіації у деяких категоріях справ (сімейні, трудові, спадкові), досить чітко та предметно висловився Є. Синельников, зацентрувавши увагу також і на потребі поширення інформації про процедуру медіації, її сміливе доречне застосування; залучення суддів у відставці, звільнених суддів як медіаторів або представників судової системи, під контролем яких може бути здійснена присудова медіація; створення спеціальних приміщень для проведення медіації тощо [3].

Сьогодні на порталі «Судова влада України» існує розділ щодо медіації. Наразі там є інформація про те, що таке медіація, хто такий медіатор та як його знайти, як медіація загалом співвідноситься з судовим розглядом тощо. Однак, цього не достатньо. Тому для більш ефективного та продуктивного залучення сторін до врегулювання конфлікту логічним і таким, що однозначно потребує запозичення вважаємо досвід Італії, у якій запроваджено проведення обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей сторін конфлікту із медіатором, перед зверненням до суду, що додатково інформує усіх учасників конфлікту про можливість врегулювання їхнього спору за допомогою медіації.

Так, зокрема, перша інформаційна зустріч із медіатором є обов'язковим кроком перед тим, як розпочати судовий процес у цивільних та господарських справах щодо таких питань: відносини орендодавця та орендаря; добровільне об'єднання власників житла; спільна власність на землю; речові права; розподіл майна; спадкове правонаступництво; сімейні угоди; позики; оренда; шкода, пов'язана з медичною відповідальністю та відповідальністю у сфері охорони здоров'я; наклеп у пресі або інших засобах реклами; страхування; банківські контракти; фінансові договори; суперечки з сусідами; трасти та нерухомість; сімейний бізнес [4, с. 14].

Аналізуючи перешкоди на шляху розвитку інституту медіації в Україні, не можливо не погодитися також із думкою Є. Є. Синельникова, який звертає увагу на недостатньо активну роль в інформуванні та пропонуванні медіації представниками правничих професій та судом та недостатній рівень обізнаності деяких суддів про медіативні процедури, війну та недостатню співпрацю суду з організаціями медіаторів, відсутність достатньої

кількості кваліфікованих медіаторів у деяких регіонах [3] доцільним видається додати ще й те, що на сьогодні в Україні єдиного реєстру медіаторів, як от Єдиного реєстру адвокатів України, куди вносяться відомості про всіх адвокатів України – немає. Зазначена обставина, на наше переконання, значно ускладнює стороні, яка виявила цікавість до врегулювання спору шляхом медіації, підшукати медіатора-фахівця з відповідною кваліфікацією. Наразі в Україні функціонує кілька реєстрів різних організацій медіаторів. Це, зокрема, Реєстр медіаторів – членів Національної асоціації медіаторів України (22 медіатори), Реєстр Української академії медіаторів – 69 медіаторів (включаються лише випускники Академії), Реєстр медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги – 134 медіатори, реєстр платформи Mediation Help – близько 130 медіаторів з них, у цивільних справах надають допомогу – 112. Така практика існування кількох реєстрів медіаторів, звичайно спеціалізованих, де при цьому ведення реєстрів здійснюють ті суб'єкти, які безпосередньо пов'язані з медіацією (суди, об'єднання медіаторів тощо) передбачена законодавством багатьох країн, які входять до складу Європейського Союзу (Литва, Німеччина, Польща, Чехія) [23, с. 177–181], однак, більш дієвим вбачається запозичення досвіду Нідерландів чи Болгарії, щодо створення єдиного реєстру медіаторів країни, існування якого, на наше переконання, матиме ряд переваг.

По-перше, це значно легітимізує інститут медіації в очах клієнтів-споживачів та збільшить довіру до медіаторів, які будуть внесені до єдиного реєстру, а не реєстрів різних організацій, законність створення і функціонування яких сторонам потрібно ще додатково перевіряти.

По-друге, матиме позитивний вплив на якість надання послуг медіатора, адже, в єдиному реєстрі можна буде відобразити відомості про відповідальність за порушення правил професійної етики, наприклад, за аналогом відповідальності адвокатів – виключення з реєстру за вчинення проступку тощо, а також відобразити спеціалізацію, форми співпраці конкретного медіатора з клієнтом тощо, що дозволить споживачу послуг медіації обрати фахівця максимально відповідно до своїх потреб та очікувань.

По-третє, існування єдиного реєстру медіаторів дозволить державі підсумувати кількість медіаторів, які працюють в Україні, та оперативно реагувати на потребу впровадження додаткових правових стимулів та заохочень для здобуття громадянами кваліфікації медіатора.

Висновки. В Україні інститут медіації у цивільних справах тільки набирає свого розвитку та поширення завдяки ряду переваг у порівнянні із судовим розглядом, зокрема таких як: економія коштів та часу на врегулювання конфлікту, збереження довготривалих здорових партнерських відносин, збереження репутації тощо. Однак, як показують дослідження, на сьогодні використання медіації серед громадян як одного із способів позасудового врегулювання конфлікту є порівняно низьким. Вказане свідчить про необхідність розширення обізнаності населення про можливості застосування процедури, альтернативної судовому розгляду, її переваги та недоліки.

З урахуванням позитивного досвіду країн Європейського Союзу таких як Італія, Німеччина, Польща в Україні видається доцільним для окремих категорій цивільних справ в передбачити обов'язковий порядок досудового врегулювання спорів з використанням медіації, а також впровадити обов'язкові інформаційно-оціночні зустрічі сторін конфлікту із медіатором, як один із способів інформування суспільства про медіацію. Запровадження зазначених заходів, на наше переконання, дозволило б безумовно розвантажити надмірно перевантажену вітчизняну судову систему, що своїм наслідком мало б безперечний позитивний вплив і на швидкість та якість розгляду інших судових справ, у яких сторони не можуть врегулювати конфлікт шляхом медіації як зокрема, так і на ефективність системи правосуддя загалом.

Існування в Україні множинності реєстрів медіаторів ускладнює пошук кваліфікованого фахівця, що знижує довіру до інституту медіації загалом. Створення єдиного державного реєстру медіаторів за аналогією з Єдиним реєстром адвокатів України та запозиченням досвіду Болгарії значно легітимізує інститут медіації, підвищить його прозорість, дозволить відображати відомості про спеціалізацію та відповідальність медіаторів, а також забезпечить державі можливість моніторингу та стимулювання розвитку професії медіатора в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX: станом на 03.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>. (дата звернення: 03.06.2025).
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV: станом на 03.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 03.06.2025).
3. Синельников Є. Деякі аспекти медіації. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_aspekti_mediacii.pdf
4. Медіація у цивільних та господарських справах. Проект. Вересень 2021. / Берт Маан, Ремко ван Пі, Луїза Романадзе, Світлана Сергеева, Юрій Сергеев. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/615/5ac/7a6/6155ac7a6e5a3765926585.pdf>
5. Ухвала Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області у справі № 373/509/24 від 20.05.2024. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119129793>. (дата звернення: 02.06.2025).
6. Ухвала Шацького районного суду Волинської області у справі № 170/48/24 від 25.10.2024. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122574812>. (дата звернення: 02.06.2025).
7. Ухвала Селидівського міського суду Донецької області у справі № 242/5771/21 від 07.07.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112035900>. (дата звернення: 02.06.2025).
8. Ухвала Франківського районного суду м. Львова у справі № 465/6094/23 від 19.12.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115786702>. (дата звернення: 02.06.2025).
9. Ухвала Печерського районного суду м. Києва у справі № 757/29628/22-ц від 26.10.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115848060>. (дата звернення: 02.06.2025).
10. Ухвала Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області у справі № 740/5192/23 від 12.10.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114131783>. (дата звернення: 02.06.2025).
11. Ухвала Київського районного суду м. Харкова у справі № 953/6594/22 від 20.02.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109124243>. (дата звернення: 02.06.2025).
12. Ухвала Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області у справі № 373/903/24 від 18.06.2024. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119839299>. (дата звернення: 02.06.2025).
13. Ухвала Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області у справі № 373/233/24 від 21.05.2024. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119198463>. (дата звернення: 02.06.2025).
14. Ухвала Шацького районного суду Волинської області у справі № 170/48/24 від 25.10.2024. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122574812>. (дата звернення: 02.06.2025).
15. Ухвала Жовківського районного суду Львівської області у справі № 444/2986/22 від 08.05.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110759850>. (дата звернення: 02.06.2025).

16. Ухвала Христинівського районного суду Черкаської області у справі № 705/3026/17 від 12.03.2024. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117588887>. (дата звернення: 02.06.2025).
17. Ухвала Галицького районного суду м. Львова у справі № 461/1675/22 від 29.03.2023 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109889518>. (дата звернення: 02.06.2025).
18. Ухвала Жовківського районного суду Львівської області у справі № 444/3138/22 від 08 травня 2023 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110759848>. (дата звернення: 02.06.2025).
19. Хрипун В. *Нова стратегія судової реформи: що влада планує зробити з правосуддям до 2029 року*. Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти. 2024. № 9. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyini_vidanya/konst_pr/2024/konst_pr_2024_9.pdf
20. Охріменко В., Смалюк Р. *Мирове судочинство: як і навіщо це може працювати в Україні?* Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти. 2024. № 9. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyini_vidanya/konst_pr/2024/konst_pr_2024_9.pdf
21. Любченко Я. *Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект*: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2018. 249 с.
22. Поліщук М. *Становлення медіації як альтернативного способу вирішення спорів : досвід Польщі*. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. Серія ПРАВО. Випуск 23. Частина I. Том 1. URL: <https://surl.li/lxnuae>
23. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / за ред. Н. Крестовської та Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.